

2. Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2009 рік // Головне управління статистики в АР Крим. — Сімферополь, 2010. — 560 с.
3. Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2010 рік // Головне управління статистики в АР Крим. — Сімферополь, 2011. — 560 с.
4. Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2011 рік // Головне управління статистики в АР Крим. — Сімферополь, 2012. — 560 с.
5. Населення Автономної Республіки Крим за 2007 рік: Демографічний щорічник / [за ред. О.А. Мискова]. — Сімферополь: Державний комітет статистики України / Головне управління статистики в Автономній республіці Крим, 2008. — 188 с.
6. Населення Автономної Республіки Крим за 2008 рік: Демографічний щорічник / [ред. О.А. Мискова]. — Сімферополь: Державний комітет статистики України / Головне управління статистики в Автономній республіці Крим, 2007. — 180 с.
7. Населення Автономної Республіки Крим за 2009 рік: Демографічний щорічник / [відповід. за випуск О.Ж. Корнієнко]. — Сімферополь: Державний комітет статистики України / Головне управління статистики в Автономній республіці Крим, 2010. — 168 с.
8. Населення Автономної Республіки Крим за 2010 рік: Демографічний щорічник / [відповід. за випуск О.Ж. Корнієнко]. — Сімферополь: Державний комітет статистики України / Головне управління статистики в Автономній республіці Крим, 2011. — 186 с.
9. Населення Автономної Республіки Крим за 2011 рік: Демографічний щорічник / [відповід. за випуск О.Ж. Корнієнко]. — Сімферополь: Державний комітет статистики України / Головне управління статистики в Автономній республіці Крим, 2012. — 158 с.
10. Транспорт і зв'язок Автономної Республіки Крим за 2011 рік: Статистичний збірник / [ред. Н. О. Бобкова]. — Сімферополь: Головне управління статистики в АРК, 2012. — 43 с.

УДК 330.1:332.14

ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Осецький В. Л.

Досліджено теоретичні погляди та практичні положення модернізації регіональної економіки. Визначено особливості формування інноваційних моделей в регіонах України для проведення технологічної модернізації.

Ключові слова: модернізація, регіональна економіка, інновації, інноваційний розвиток, людський потенціал.

Метою сучасного етапу трансформаційних перетворень в Україні дослідники та політики називають соціально-економічну модернізацію економіки як інструмент реновації стійкого економічного та технологічного розвитку регіональної економіки. Модернізація в цьому сенсі означає досягнення сучасності, «процес перетворення традиційного, або дотехнологічного суспільства, через його трансформації, в суспільство, для якого характерні машинна технологія, раціональні і секулярні відносини, а також високо диференційовані соціальні структури» [1]. У загальному вигляді модернізація передбачає, перш за все, орієнтацію на інновації, переважання інновацій над традицією, поступальний (нециклічний) розвиток, переважну орієнтацію на інструментальні цінності, індустріальний характер, масову освіту.

Модернізація покликана перетворити технологічні і організаційні нововведення на головний чинник розвитку національної та регіональної економіки. Іншими словами, модернізація може здійснюватися тільки на основі динамічного освоєння національних і запозичених технологічних інновацій. Інноваційний аспект, таким чином, є визначальним в модернізації економіки (хоча модернізація, як комплексний багатоплановий процес не зводиться до інноваційної діяльності і вклю-

час безліч інших взаємозв'язаних складових – структурну, інвестиційну і т. д.). Модернізація економіки має безперервний характер, але при розгляді в історичній динаміці набуває циклічного характеру. Виявлені М. Кондратьєвим і Й. Шумпетером «довгі хвилі» в економіці є змінюючими один одного технологічні устрої, що відображають, з одного боку, певний рівень розвитку науки і техніки, а, з іншого – час створення і використання на цій основі виробничих, сервісних і організаційних технологій. Причому фрагменти нових технологічних устроїв виникають спочатку як полюси нововведень в масиві «старої економіки», які поступово шляхом технологічної дифузії розширюють ареал «нovoї економіки».

Сучасний економічний простір України важко назвати єдиним, диференціація регіонів за рівнем технологічного та економічного розвитку, відсутність селективних економічних підходів до регіональних проблем веде до економічної деградації окремих галузей і територій, не дозволяє формувати сприятливу інноваційну модель для проведення технологічної модернізації регіональної економіки.

Розробка методичного підходу до визначення диференційованих інноваційних моделей в регіонах України дозволила б сформулювати систему моніторингу регіональних процесів технологічної модернізації як інформаційно-методичного забезпечення для реалізації гнучкої диференційованої державної економічної політики щодо забезпечення модернізації економіки країни, яка в даний час є одним з пріоритетних завдань технологічного розвитку економіки. Актуалізація та пріоритетність програми модернізації розвитку регіональної економіки зумовлені тим, що конкурентоспроможність регіональних економік все більше визначається її виробничим потенціалом, здатністю до інновацій, до сприйняття новітніх технологічних досягнень на основі використання тих методичних інструментів, які дозволяють певною мірою використати його людський та інтелектуальний капітал. Звідси ряд питань, що взагалі означає модернізація? Чи існує системний проект модернізації регіональної економіки? Чи ставить модернізація завдання здолання системної кризи і набуття регіоном дійсної ефективності? Які рушійні сили модернізації? Таких питань безліч.

Особливості модернізації регіональної економіки розглянуто в працях представників технологічно-інноваційного напрямку економічної думки С. Глазєва, Дж. Кейнса, П. Сраффи, Р. Солоу, Дж. Табіна, Р. Харрода, Л. Хансена, Й. Шумпетера. Вплив модернізації та інституціональних змін на розвиток регіональної економіки досліджується в працях Ю. Осипова, Д. Белла, Т. Верлена, Дж. Гелбрейта, У. Росту, Е. Тофферлена, В. Гейця, Л. Федулової та інших авторів. І все ж проблема модернізації регіональної економіки потребує додаткових досліджень. Це зумовлено появою нових методологічних підходів, які дозволяють включати до аналізу розвитку регіональної економіки велику кількість інноваційних та неекономічних чинників. На перший план висувуються чинники циклічності, стимулювання, інвестування, культури, довіри, людського капіталу, тобто ті рушійні сили, які визначають характер сучасної модернізації та особливості вибору напрямків стратегічно-інноваційного розвитку регіональної економіки.

Метою статті є конкретизація положень теорії модернізації регіональної економіки, а на їх основі – наукове обґрунтування шляхів і способів реанімувати регіональну економіку на принципово новій інноваційній основі.

Важливо відмітити, що модернізація регіональної економіки натрапляє на слабкий попит на інновації. Він пояснюється не тільки фінансовими труднощами потенційних інвесторів, але і несприятливими інституціональними умовами, які заважають роботі ринкового механізму. Технологічне оновлення гальмується монополізацією регіональної економіки, бюрократичним процесом, випробуванням підприємцями.

Розробка і реалізація комплексних заходів, спрямованих на модернізацію регіональної економіки в післякризовий період є вкрай актуальними. Заходи повинні бути орієнтовані на розробку обґрунтованих і передбачуваних стратегічних пріоритетів розвитку країни в цілому, так і її регіонів. Стратегічні виклики модернізації і розвитку регіональної економіки повинні долатися у взаємозв'язку з вирішенням завдань соціально-економічного національного розвитку. Однією з основних задач формування стратегії модернізації є створення сприятливого інституційного бізнес-середовища та соціальної інфраструктури. Визначальними елементами стратегії модернізації регіональної

економіки є рішення про створення тривалих конкурентних переваг. На нашу думку, потрібно додатковий облік фактора ризику і невизначеності, облік нових економічних складових, пов'язаних із зовнішніми і внутрішніми макроекономічними умовами.

В останні роки спроби реанімувати регіональну економіку на принципово новій ринковій основі зазнають невдачі. Причин багато, але основні зводяться до наступного: - наш великий індустріальний потенціал розвитку регіонів виявився непотрібним. Держава самоусунулася від вирішення проблем циклічно-інноваційного розвитку регіональної економіки, надавши їх рішення ринку. В результаті в рази скоротилася, деградувала наша регіональна економіка. Надії на потік іноземних інвестицій в індустріальні регіони не виправдалися. Стимулювання розвитку технологічних інновацій в умовах зношеної виробничо-технологічної бази стало вкрай неефективним заняттям, позбавленим комерційного сенсу, і вітчизняний приватний бізнес не пішов в індустріальні сектори регіональної економіки, а сконцентрувався у видобувних секторах і галузях першого переділу. Як впливає з світової ринкової практики, в таких умовах позитивні ефекти від генеруємих фундаментальною наукою знань в основному припадуть на закордонні економіки. У перспективі без потужної індустріальної бази буде наростати ефект «збідненого» розвитку регіональної економіки. Чим швидше буде проведена модернізація регіональної економіки, тим з'явиться більше можливостей для інноваційного розвитку, впровадження нових технологій і виробництва інноваційної продукції.

Як це не здається парадоксальним, але черговою перешкодою на шляху високотехнологічного інноваційного розвитку регіональної економіки стала вітчизняна специфіка модернізації промислових підприємств. Модернізація, проведена приватними компаніями згідно з власними корпоративними інтересами та інвестиційними планами, сформулювала нову проблему – відсутність інноваційного попиту на високотехнологічну продукцію з боку вітчизняних підприємств. Сьогодні ця проблема, що вийшла за рамки окремих галузей, регіонів, стоїть особливо гостро і становить серйозну небезпеку для поступального інноваційного розвитку всієї економіки. В умовах, коли ненасичений внутрішній попит заповнюється за рахунок імпорту і Україна стає нетто-імпортером високотехнологічної продукції, у вітчизняних компаній немає внутрішнього стимулу для реструктуризації, структурного оновлення та розвитку в своєму бізнес-середовищі інновацій високого рівня.

В останні роки стало очевидним, що спроби модернізації регіональної економіки ринковими механізмами завдань не вирішують. За рахунок косметичної модернізації, раціоналізації структурної перебудови регіональної економіки істотно підвищити її конкурентоспроможність не вдасться. Усвідомлення суспільством необхідності вибору напрямків стратегічного розвитку регіональної економіки, пов'язану з стабільністю та ефективністю, можливе лише на основі ретельного проведення науково обґрунтованого аналізу, обліку наявного світового досвіду; обліку умов і обмежень розвитку регіонів; обліку обмежень ресурсного потенціалу, необхідність впровадження інноваційних технологій та ін., що дозволить удосконалити існуючі або розробити нові методи, способи, процедури, засоби та інструменти методології подальшого розвитку регіональної економіки.

Критичний аналіз спеціальних регіональних підходів наводить на думку про те, що в сучасних умовах господарювання існуючі парадигми регіонального розвитку повинні зазнати певних змін. На нашу думку, з урахуванням положень сучасних теорій модернізації та розвитку регіональної господарської діяльності (теорії дифузії інновацій, теорії регіонального життєвого циклу товару та деяких технологічних теорій) та особливостей переходу від ринкової, зокрема зовнішньоторговельної, моделі регіонального розвитку до управлінської моделі на основі інвестицій та інновацій постає проблема створення засад нової парадигми регіону, якої і дотримувались в умовах модернізації національної економіки. Тому процес формування нової парадигми модернізації регіональної економіки нерозривно пов'язаний з розробкою парадигми державного регулювання регіонального розвитку, що в умовах трансформаційних зрушень є вкрай важливим та необхідним, адже подолання так званих «провалів ринку» та «провалів держави» можливе за рахунок індивідуального підходу щодо вироблення ефективних механізмів державного стимулювання розвитку регіональних господарських систем у руслі загальнонаціональних пріоритетів та інтересів розвитку, що потребують затвердження відповідного законодавчого підґрунтя.

В економічній науці в останнє десятиліття з'явилося безліч публікацій щодо визначення основ-

них факторів, що роблять значний вплив на рівень економічного розвитку, присвячених науковому аналізу причин, що породжують кризи, що визначають нестійку парадигму розвитку регіональної економіки. Перед вченими-економістами гостро стоять питання, пов'язані з ревізією існуючої методології пізнання в розумінні історичної еволюції регіональної економіки в контексті вдосконалення аналітичних коштів, показників, алгоритмів аналізу сталого та ефективного її функціонування.

Проведені наукові дослідження безпосередньо звернені як до економічної теорії так і макроекономіки. Ці дві науки трактували терміни «регіональна економіка» та «регіоналізація», кожний по-різному, не беручи до уваги твердження Хекшера та Оліна, зроблене ще у 40-х роках XX ст., про те, що в умовах вільного ринку різниці між регіональною (внутрішньою) та національною економікою не повинно існувати, а регіони з цих позицій мають відрізнятися хіба що розмірами.

Дослідження еволюції національного і регіонального потребує розгляду означеного явища з позиції єдності історичного і логічного, сходження від загального до одиничного, від абстрактного до конкретного. Ретроспективний аналіз економічної думки дає змогу виокремити історичну логіку трактування «нації» як: географічного простору (Д. Рікардо), регіону з державними кордонами мобільності факторів і груп, що підкоряються державі та наділені монопольним правом використовувати державну систему примусу (Д. Перу), центр економічної діяльності, що відрізняється за своєю природою (сільське господарство, промисловість тощо), за своїм походженням (індивідуальні, державні та ін. підприємства), за своїм характером (конкуренція, монополія тощо) (Р. Бар). Еволюція вчення про національну економіку, як свідчить аналіз праць авторів, базується на виокремленні та інтерпретації спочатку категорії «регіон» [2].

Зазнала змін й регіональна наука, основний об'єкт якої «регіон» став ідентифікуватися як на глобальному рівні (НАФТА, ЄС, Південна Америка тощо), та і на внутрішньокраїновому, де означав сукупність адміністративно-територіальних одиниць, яким притаманні відповідні типи відтворення, спеціалізації людського потенціалу, інфраструктури та характерних для єдиного типу господарських зв'язків. У даний час науковці розвивають такі, вкрай потрібні для сьогодення, найновіші напрями досліджень, як розвиток регіональної конкуренції (концепція конкурентного регіоналізму – автори М. Keating та J. Loughlin [3]; європейська регіональна конкурентна модель – J. Simme [4]; дивергенції та конвергенції розвитку регіонів (В. Чужиков) [5].

На погляд І. Малого та О. Тищенко, сучасне збурення процесів регіоналізації, хоч і набуває стійких тенденцій, але з позицій інституційних змін залишається ще перехідною формою нового економічного порядку. Мається на увазі той факт, що будь-які організаційно-правові регіональні економічні утворення є похідними інститутами від інституційної архітектури держави та національної економіки.

Регіональна існує лише за необхідності вирішення проблем та досягнення тимчасових цілей. Регіональна є похідним від національного, яке й визначає її межі. Це однаковою мірою стосується як процесів регіоналізації всередині країни, так і міжкраїнової регіоналізації. Насамперед це стосується сфери управління, коли регіональні організаційно-управлінські утворення наділяють відповідними повноваженнями щодо вирішення визначених інституційних завдань, які на них покладають. Суть полягає в тому, що держава, як вихідна і базова інституції національної економіки, суб'єктивно визначає межі та конкретні організаційно-економічні форми регіональних утворень та інститути управління ними [2].

Однак характерною рисою та водночас парадоксом розвитку світової наукової думки стало ігнорування класичними економічними теоріями регіональних особливостей розвитку соціально-економічних процесів, на що неодноразово звертали увагу відомі вчені – М. Блауг (Англія), Х. Босс (Нідерланди), П. Круг Ман (США). За слушним зауваженням останнього, «економіка існує та посідає місце на мапі...» [6, с. 125]. Таке нерозуміння значущості регіональних факторів суттєво ускладнило й продовжує ускладнювати теоретичне обґрунтування макроекономічної та регіональної політики, а, отже, призводить до зниження ефективності заходів держави щодо модернізації та функціональної ролі в розвитку регіональної економіки.

Ще одне зауваження, по сутності інноваційного розвитку регіональної економіки, яке обумовлене такою важливою причиною – можливістю в сьогоденні умовах постіндустріального типу

модернізації регіональної економіки запустити наукомісткі проекти, яким властиво саморозвиток за типом ланцюгової реакції. Останнє обумовлено наявністю в циклічно-інноваційний розвиток регіонів сильних позитивних зворотних зв'язків, які забезпечуються виробництвом знань, що є основною особливістю постіндустріального типу модернізації а його наслідком – екстремальним ефектом [4]. Останній передбачає те, що знання, як невитрачений ресурс, накопичене одним агентом, стає більш доступним і для інших, тому інноваційний розвиток одних регіонів приносить модернізаційний ефект для інших регіонів.

Слід зазначити, що інноваційний розвиток не є загальним процесом, що відбувається одночасно на всій території країни, а проявляється в окремих регіонах або точках зростання можна вважати і інноваційно-активні території – регіони прискореного інноваційного розвитку, науково-виробничий комплекс яких представляє поєднання швидко розвиваючих галузей, здатних викликати активізацію інноваційної діяльності у всій зоні свого впливу. Як правило, становлення інноваційно-активних територій відбувається в тих випадках, коли на території регіональної освіти є тісна інноваційна взаємодія ключових (ведучих) галузей науки і виробництва, які відносяться до прогресивних галузей економіки, що динамічно розвиваються, та мають темпи росту, що перевищують середньонаціональні.

ВИСНОВКИ

У своєму дослідженні ми виходили з того, що сьогодні теорія модернізації регіональної економіки фактично вказує шлях більш швидкого переходу до інноваційної економіки за допомогою створення в регіонах штучних точок зростання, здатних зробити сильний організаційний вплив у динаміці розвитку різних регіонів. За рахунок появи розгалужень системи інноваційно-активних регіонів можна в більш короткі терміни вивести вітчизняну економіку переважно на інноваційний шлях розвитку, забезпечити високу модернізацію переробних галузей промисловості, і в першу чергу тих з них, які пов'язані з виробництвом високотехнологічної наукоємної продукції.

Принципово важливим є положення про те, що сам процес модернізації регіональної економіки вже не розглядається як лінійний і детермінований. Це свідчить про те, що інноваційний розвиток людського потенціалу визначає характер модернізаційного процесу регіональної економіки і виступає його стабілізуючим чинником, то може мати місце певна кількість варіантів модернізації, яка розглядається як розгалужений, варіативний процес, і найголовніше – з теоретичної та науково-методичної площини вони переходять на рівень стратегічної регіональної політики. Для дослідників, які вивчають теорії модернізації, ці обставини надзвичайно важливі, бо вони є практичним підтвердженням основоположної тези про те, що регіональна економіка – це ідеальна модель для політики модернізації, яка повинна забезпечити скоординованість і послідовність прийняття системних рішень, націлених на просування науково-технічних досягнень, використання інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності регіону як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Менеджмент предприятия на основе технологических инноваций / А.М. Тамарина [и др.]; Череповец. гос. ун-т. — Вологда: РиОВоГТУ, 2003. — 620 с.
2. Малий І. Еволюція національного, регіонального та глобального в управлінні економікою / І. Малий, О. Тищенко // Журнал Європейської економіки. — Т. 11 (№ 2). Червень 2012. — Видання Тернопільського національного економічного університету. — С. 146—160.
3. Keating M., Loughlin J. The Political Economy of Regionalism. — London—Portland: Frank Cass, 1977. — 491 p.
4. Simme J. Innovative cities. — London: Spoon Press, 2001. — 254 p.
5. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : моногр. / В.І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.
6. Круг Ман П. Пространство: последний рубеж / П. Ман Круг // Пространственная экономика. — 2005. — № 3. — С. 121—126.